

LUONNON POLITIIKKA

Toimittaneet
Yrjö Haila & Ville Lähde

o s u u s k u n t a
VASTAPAINO
Tampere 2003

© Williams, Raymond: Ideas of Nature. Teoksessa Problems in Materialism and Culture, Verso, London, 1997 (1980).

© Latour, Bruno: To Modernise or Ecologise? That is the Question. Teoksessa Braun, B. & Castree, N. (toim.) Remaking Reality. Nature at the Millennium. Routledge, London, 1988, s. 221–242.

[Englanniksi kääntänyt C. Thompson. Suomentoksessa on käytetty myös ranskankielistä alkuperäisartikkelia Moderniser ou écologiser? A la recherche de la septième Cité.]

© Connolly, William E: Voices from the Whirlwind. Teoksessa Connolly, William E., The Augustinian Imperative. A Reflection on the Politics of Morality. Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2002.

© Ingold, Tim: Globes and Spheres. The Topology of Environmentalism. Teoksessa Milton, K. (toim.) ASA Monographs 32: Environmentalism, the View from Anthropology. Routledge, London & New York, 1993, s. 31–42.

© Haraway, Donna: A Manifesto for Cyborgs. Socialist Review 80, 1986, s. 65–107.

Suomentamiseen on saatu tukea
Suomalaisen Kirjallisuuden Edistämisvaroista.
Lisäksi toimittajat kiittävät
Emil Aaltosen säätiötä ja Suomen Akatemiaa.

ISBN 951-768-108-9

Osuuskunta Vastapaino
Yliopistonk. 60 A, 33100 Tampere
p. (03) 2146 248 f. (03) 2146 646
www.vastapaino.fi

Gummerus Kirjapaino Oy
Jyväskylä 2003

Sisältö

7

Luonnon poliittisuus: Mikä on uutta?

Yrjö Haila & Ville Lähde

37

Luontokäsitykset

Raymond Williams

suom. Mikko Lehtonen

67

Moderni vai ekologinen?
Uutta oikeutusta etsimässä

Bruno Latour

suom. Ismo Koskinen

105

Ääniä tuulispäästä

William E. Connolly

suom. Topi Makkonen

149

Sfäärien soitosta pallojen pinnalle:
Ympäristöajattelun topologiasta

Tim Ingold

suom. Ville Lähde

171

'Erämaa' ja ympäristöajattelun moniulotteisuus

Yrjö Haila

205

Manifesti kyborgeille: tiede, teknologia ja
sosialistinen feminismi 1980-luvulla

Donna Haraway

suom. Maarit Piipponen,

Eila Rantonen, Suvi Ronkainen

266

Suomentajat

Luonnon poliittisuus: Mikä on uutta?

Yrjö Haila & Ville Lähde

»Suuria vahinkoja syntyi, kun marraskuussa 2001 kaksi voimakasta ja syvää matalapainetta liikkui Suomen yli. Ensimmäinen tuli 31.10.2001 ja sen jälkipuolen pohjoissuunnan myrskytuuskat 1.11.2001 aiheuttivat vahinkoja maan länsi- ja eteläosassa. [...] Janikan päivänä, 15.11.2001 alkanut ja osittain seuraavana päivänä 16.11.2001 jatkunut matalapaineen aiheuttama myrskytuus tilanne aiheutti erityisesti maan keskiosassa, Päijänteen lähikunnissa ja Uudellamaalla laaja-alaisesti puunkaatoja ja muita aineellisia vahinkoja. Länsi-Suomen sisämaan mittausasemilla 10 minuutin keskituulet olivat voimakkaimmillaan kovia (14–20 m/s). Suurimmat vahingot aiheuttaneet lyhytaikaiset pohjoistuulen puuskat olivat hyvin voimakkaita [...] jopa 30–50 m/s suuruusluokkaa. [...] [P]uuskaisuus oli luonteeltaan hyvin ainutlaatuinen.»¹

Teknistynyt yhteiskuntamme ei suinkaan ole turvassa poikkeuksellisten luonnonilmiöiden tuhoilta. Syksyn 2001 myrskyt aiheuttivat välittömiä vahinkoja erityisesti maaseudulla: sähkönjakelun häiriöitä, metsätuhoja sekä vaurioita rakennuksille ja muulle kiinteälle omaisuudelle. Vahingoista esitetty markkamää-

1. Ilmatieteen laitoksen www-sivut: http://www.fmi.fi/saa/tilastot_21.html (15.10.2002).

Yrjö Haila & Ville Lähde

räiset arviot eivät ilmaise, kuka vahingot varsinaisesti kärsi. Myrskyt sekoittivat maaseudun asukkaiden elämää monin eri tavoin: maitotilat joutuivat sähkökatkojen vuoksi suuriin hankaluuksiin, koska lypsykoneet jäivät vaille voimanlähdettä; tuulenkaadot sotkivat metsänomistajien työ- ja taloussuunnitelmat; kasvatustieteen tuottavaa potentiaalia tuhoutui; rakennuksille aiheutui vaurioita. Suoranaisiin taloudellisiin vahinkoihin saivat korvauksen ne, joiden vakuutukset olivat kunnossa, mutta suuri osa myrskyjen seurauksista ilmeni sellaisina elämän ja toimeentulon hankaluuksina, joiden varalta ei ole mahdollista ottaa ennakkoon vakuutusta.

Myrskyt toivat myös kouriintuntuvasti ilmi, että *varautuminen* luonnontuhoihin on edelleen yhteiskunnassamme käytännöllinen välttämättömyys. Myrskyjen aiheuttamien sähkökatkojen johdosta kauppa- ja teollisuusministeriössä ryhdyttiin valmistelemaan sähkömarkkinalakiin lisäystä, jolla määritellään sähköyhtiöiden korvausvelvollisuus jakelukatkojen yhteydessä. Varautumiseen liittyy kuitenkin laajakantoisempikin kysymys: Mihin oikeastaan tulee varautua? Olivatko syksyn 2001 myrskyt ilmausta säätilan normaalista vaihtelevuudesta vai ennakoivatko ne säätilan lisääntyvää myrskyisyyttä? Ilmatieteen laitoksen myskytilastot (em. www-sivulla) eivät osoita myrskyjen esiintymisessä viime vuosikymmenellä mitään muutosta: maamme merialueilla oli vuonna 2001 14 myrskypäivää, mikä on selvästi alhaisempi kuin vuosien 1990–2001 keskiarvo, 22; ennätysvuosia tällä kriteerillä arvioiden olivat 1992 (31), 1995 (30) ja 1993 (29). Mikään paikallisia sääilmiöitä kuvaava lukusarja ei kuitenkaan voi antaa luotettavaa todistusta ilmastonmuutoksesta, puolesta eikä vastaan, kuten usein on korostettu.²

2. Oletamus, jonka mukaan kasvihuoneilmiön voimistumisesta seuraava ilmastonmuutos voisi johtaa ilmakehän ääri-ilmiöiden kuten myrskyjen yleistymiseen, perustuu koko ilmastosysteemin »sisältämän» energian määrän lisääntymiseen ilmaston lämmetessä. Oletamusta on tavattoman vaikea todentaa, koska ääri-ilmiöiden esiintyminen on määritelmän mukaan hyvin vaihtelevaa.

Luonnon poliittisuus

Syksyn 2001 myrskyt muuttivat vaikutuspiiriinsä joutuneiden ihmisten elämäntapojen ja toimeentulon ehtoja, joissakin tapauksissa vuosikausiksi.³ Ne käynnistivät muutoksia lainsäädännössä. Ne virittivät yhteiskunnallista keskustelua ilmastonmuutoksesta ja sen seurauksista, eli suomalaisen yhteiskunnan tulevaisuuden näköaloista. On siis oikeutettua sanoa, että myrskyt tekivät Suomessa politiikkaa.

Kirjoituskokoelmamme tavoite on arvioida luonnon poliittisuutta. Luonto ei ole mukana politiikassa »yleensä», vaan politiikkaan osallistuvat tietyt, nimetyt oliot ja prosessit. Luonnon oliot ja prosessit eivät suinkaan osallistu politiikkaan »paljaina tosiasioina». Niiden poliittisuuden olennainen ulottuvuus on, että ne antavat ainesta keskustelulle siitä, mikä on inhimillisille yhteisöille mahdollista ja mikä mahdotonta luonnon asettamien ehtojen puitteissa. Luonnon olioiden ja prosessien merkitys arvioidaan sen mukaan, miten niiden oletetaan määrittävän ihmisten toimeentulon mahdollisuuksia. Myrskyjen ja muiden yllättävien sääilmiöiden kohdalla sellainen asiayhteys on keskustelu ilmastomuutoksesta.

Edellä käyttämämme sanonta »luonnon asettamat ehdot» on itse asiassa harhaanjohtava, mutta käytämme sitä tarkoituksellisesti osoittaaksemme, miten vaikeaa luonnon poliittisuutta on pukea sanoiksi. Sanonta on harhaanjohtava siksi, että luonnon asettamat ehdot eivät suinkaan ole riippumattomia yhteisöjen aiempien sukupolvien tekemästä työstä. Niinpä jokaisen luonnonkatastrofin seurausten vakavuus riippuu olennaisesti siitä, millaiseksi ympäristö on inhimillisin toimin muokattu. Syksyn 2001

3. Erityisesti kehitysmaissa luonnonkatastrofien seuraukset jakautuvat sosiaalisesti räikeän epätasaisesti. Jokivarsien alangoille nousseiden slummien vähävaraiset asukkaat ovat esimerkiksi paljon alttiimpia rankkasateita seuraaville tulville kuin turvallisemmilla mailla asustava yläluokka. Syksyllä 1998 Väli-Amerikassa riehuneen hirmumyrsky Mitchin jälkeen todettiin, että monikansalliset yhtiöt rationalisoivat hedelmäviljelmiensä tuotantokalustoa vakuutuskorvausten turvin kun taas paikallinen väestö menetti toimeentulonsa perustan.

Yrjö Haila & Ville Lähde

myrskyjen tuhoisuuteen vaikuttivat osaltaan metsänhoidon käytännöt, jotka ovat muovanneet maamme metsien hahmon nykyiselle. Tulvien tuhoisuuteen vaikuttavat yhtäältä metsänhakuut ja kosteikkojen kuivatukset jokien latvoilla ja toisaalta asutuksen sijoittuminen alajuoksun alangoilla. Ja niin edelleen, ja niin edelleen.

Yhteisöt ja niiden olemassaolon ehdot ovat muokkautuneet historiallisen prosessin tuloksena, siis prosessin, jossa aiemmat tapahtumat selittävät ja tekevät ymmärrettäviksi myöhempiä. Tietenkään inhimilliset yhteisöt eivät voi muovata ehtojaan mielin määrin, ne eivät voi saada aikaan mahdotonta. Koska mahdoton ei missään tapauksessa tapahdu, tämä periaate tarjoaa kuitenkin ihmistoimien arvioinnille heikomman ohjeen kuin äkkipäätään vaikuttaisi. Yhteisöjen toimeentulon mahdollisuuksia rajoittavat lukuisat erilaiset tekijät, joista jotkut ovat yleisluonteisia ja toiset esimerkiksi maantieteellisesti rajattuja. 'Mahdollisuuksien avaruus' on abstrakti nimitys yhteisöjen vaihtoehtojen koko hahmolle. Olennainen perusta arvioida ihmistoimia on se, laajentaako vai supistaako niiden toteutuminen yhteisölle tarjolla olevaa mahdollisuuksien avaruutta. Haitallisia ovat toimet, jotka kaventavat mahdollisuuksien avaruutta esimerkiksi murentamalla luonnon elinvoimaa tai lisäämällä yhteisöjen alttiutta erilaisille luonnonkatastrofeille. Asian täsmällinen arviointi on tosin usein tavattoman vaikeaa.

Luonnon poliittisuus on siis sitä, että luonto on osallisena inhimillisten yhteisöjen mahdollisuuksien muovautumisessa. Osallisena ei kuitenkaan ole luonto »yleensä» vaan luonnon tietyt oliot ja prosessit suhteessa tietyn yhteisön tiettyihin toimintoihin. Luonnon olioiden tiivis osallisuus inhimillisten toimintamahdollisuuksien määrittymiseen kehottaa meitä avartamaan perinteisiä käsityksiä *toimijuudesta*. Sekä Bruno Latour että William Connolly toteavat tähän kokoelmaan sisältyvissä esseissään, että luonnon konkreettisia tapahtumia ja prosesseja on mielekästä pitää *toimi-*

Luonnon poliittisuus

joina, koska ne vaikuttavat ihmisten tahdosta ja toiminnasta riippumatta sekä yhteisöjen että yksilöiden toimeentulon määritymiseen.⁴ Luonnon olioiden osallistuminen inhimillisten mahdollisuuksien muovautumiseen virittää puolestaan yhteisöissä poliittisia kiistoja, koska konkreettisten luonnonehtojen merkityksestä vallitsee erilaisia näkemyksiä, joiden taustana on usein eri yhteiskuntapiirien toisilleen vastakkaisia etuja ja tavoitteita.

* * *

Luonnon politisoitumista ilmentää osaltaan »ympäristöherätys» eli tapahtumasarja, jonka tuloksena ympäristöstä tuli 1900-luvun viimeisen kolmanneksen aikana poliittisten kamppailujen kohde ja kasvualue. Sen yleispiirteet voi tiivistää seuraaviin vaiheisiin (esim. Haila 2001; kansainvälisestä näkökulmasta kehityskulkua kuvaavat esim. Weale 1992, Hajer 1995, Jamison 2001):

(1) Tiedotusvälineet alkoivat 1960-luvulla tehokkaasti ja yhä kansainvälisemmin levittää tietoa saastumiskatastrofeista kuten Minamata-lahden elohopeamyrkytyksistä Japanissa sekä öljytankkereiden haaksirikoista. Katastrofit kirjaimellisesti herättivät ihmiset tuntemaan huolta ympäristöstä.

(2) »Ympäristö» omaksuttiin mitä moninaisimpia konkreettisia ongelmia yhteen sitovaksi yleiskäsitteeksi. Ympäristön koettiin olevan kokonaisuudessaan uhattuna; kokemusta vahvistivat symbolisesti vahvat metaforat kuten »ääneton kevät», »ekokatastrofi» ja »sulkeutuva ympyrä», jotka levisivät yleiseen tietoisuuteen kirjojen sekä artikkeleiden otsikkoina.

(3) Ympäristö muuttui näin perustaksi, jota vasten ryhdyttiin arvioimaan inhimillisen kulttuurin tulevaisuuden mahdollisuuksia. Ympäristö kokosi toisin sanoen yhteen moninaisia tekniseen

4. Erityisesti Bruno Latour tunnetaan näkemyksestään, jonka mukaan myös »ei-inhimilliset toimijat» osallistuvat olennaisesti ihmisyhteisöjen tapahtumakuluihin; ks. erityisesti kokoelmaamme sisältyvän Latourin esseen kolmas alaviite.

Yrjö Haila & Ville Lähde

kehitykseen ja taloudelliseen kasvuun kohdistuneita epäluuloja, joita oli itänyt eri muodoissa jo paljon aiemmin. Ympäristöstä tuli moraalisen protestin perusta.

(4) Julkinen valta joutui sekä yksittäisten ympäristökatastrofien saaman julkisuuden että ympäristöön liittyvän moraaliprotestin poliittisen painon vuoksi ottamaan vastuun ympäristön laadusta; tätä edelsi poliittinen kampanjointi, jota yhdysvaltalainen politiikan tutkija Lynton Caldwell (1970) on luonnehtinut erityisen osuvasti. Ympäristönsuojelusta vastaavat elimet, enimmäkseen ministeriöt, vakiintuivat osaksi eri maiden hallintokoneistoa (Weale 1992).

(5) Kansainvälisen ympäristöpolitiikan käynnisti YK:n ensimmäinen ympäristökonferenssi Tukholmassa vuonna 1972. Ympäristöongelmia ryhdyttiin yhä enemmän arvioimaan globaalista näkökulmasta. Yhteiskunnallisen kehityksen suuntaviivoja koskevien eettisten tavoitteiden luonnehtimiseksi kehitettiin uusia iskulauseita kuten »kestävä kehitys», joka omaksuttiin laajaan käyttöön Brundtlandin komission raportissa »Yhteinen tulevaisuutemme» (1987).⁵

On siis syntynyt »ympäristöpolitiikka» julkisen vallan yhtenä toiminta-alana. Sen myötä ympäristöongelmien hallintaan tähtäävien toimien olennaiset poliittiset ulottuvuudet ovat selkiytyneet (Laine & Jokinen 2001). Niistä keskeisimpiä ovat kamppailu politiikan tavoitteista ja valta-asetelmista, politiikan toimeenpano eli »toimintapolitiikka», sekä ympäristön- ja luonnonhoidon käytännöt. Ympäristön politisoituminen on itsessään toteutunut poliittisena prosessina, jonka myötä uusia yhteiskunnallisia toimijoita on ilmaantunut poliittisiin kiistoihin muun muassa ympäris-

5. Monille »ympäristöherätystä» seuranneille tapahtumakuluille voidaan toki tunnistaa varhempia esimuotoja. Esimerkiksi kestävän kehityksen iskulause otti osittain mallia 'kestävän tuoton' (*sustainable yield*) tavoitteesta, joka omaksuttiin etenkin metsä- ja kalatalouden piirissä 1900-luvun taitteessa kuvastamaan pyrkimystä kerätä talteen vain luonnonvarojen vuotuinen tuotto kajoamatta tuoton perustana olevaan »pääomaan».

Luonnon poliittisuus

tökamppailujen ja kansalaisaktiivisuuden yhteydessä ja tuloksena (Peltonen 2001, Laine & Peltonen 2003); myös ympäristöhallinto on vakiinnuttanut asemansa poliittisena toimijana (Jokinen 2001).

Voimme luonnehtia ympäristön politisoitumista vielä toisesta näkökulmasta toteamalla, että ympäristöön kohdistuvat uhkat ja niistä seuraavat riskit ovat nousseet *julkiseen tilaan*. Käsite 'julkinen tila' viittaa kommunikatiivisten suhteiden ylläpitämään eräänlaiseen puheavaruuteen, jossa keskusteluun osallistuvat yhteiskunnalliset toimijat kamppailevat vallasta määrittellä eri kysymysten merkityksiä. Tieteen edustajat ovat vaikutusvaltaisia ympäristökysymysten määrittelijöitä, mutta tieteen asema on usein myös kiistanalainen (ks. Haila & Levins 1992, Väliaverronen 1996). Koska julkinen tila syntyy vuorovaikutusten seurauksena, keskustelun ja arvioinnin kohteena olevat aiheet elävät siinä ikään kuin omaa elämänsä riippumatta suoranaisesti kenestäkään yksittäisestä ihmisestä. Joukkotiedotusvälineet ylläpitävät nykymaailmassa olennaisesti julkista tilaa, mutta se ei suinkaan ole yksinomaan niiden varassa. Julkinen tila on läsnä myös ihmisten keskinäisessä arkisessa kommunikaatiossa. Lisäksi sitä muo-
vaa erityisen voimakkaasti yhteiskunnallisten liikkeiden toiminta. Eräs niin sanottujen uusien liikkeiden ominaispiirre on juuri ollut pyrkimys luoda valtamediasta riippumatonta julkista tilaa, jossa liikkeiden ajamat keskeiset teemat ovat pysyvästi esillä ja keskustelun kohteena.

* * *

Olemme edellä luonnehtineet *ympäristöongelmien* politisoitumista. Miten ympäristöongelmat suhteutuvat *luontoon*? Luonto ja ympäristö eivät ole sama asia. Esitämme niiden eron tiivistäen seuraavasti:

'Ympäristö' *ympäro*i; ihmisten ympäristö muodostuu niin

Yrjö Haila & Ville Lähde

muodoin heidän elinehtojaan määrävien konkreettisten tekijöiden kokonaisuudeksi. Ympäristö on kirjaimellisesti otettuna paikkaan ja aikaan sidottu käsite, mutta se on nykyään myös yleiskäsite koko ihmiskunnan ympäristönä. Tästä syntyy epämääräisyyttä, jota erityisesti Tim Ingoldin essee jäljempänä käsittelee.

'Luonto' ei sijoitu tietyn keskipisteen ympärille vaan *on kaikkialla läsnä*; ihmisille merkityksellisen luonnon muodostaa heidän olemassaolonsa perustana olevien prosessien kokonaisuus. Ihmiset ovat luonnon kanssa vuorovaikutuksessa elämäntätöjensä välityksellä omissa elinympäristöissään, joten luonto saa aina »kasvot» paikkaan sidottujen kokemusten perusteella. Luonto on kuitenkin myös »suurempi» kuin ihmisten elämäntätöjen tuottamien kokemusten summa. Luonto ulottuu havaittavissa olevan luomakunnan yli mutta on samalla sen olemassaolon perusta; lisäksi me ihmiset olemme itsekkin osa luontoa, ja meillä on oma »ihmisluontomme». Siksi luonnon määrittelemistä inhimillisessä kulttuurisessa tietoisuudessa ei ole mahdollista välttää, ja määrittely on aina kulttuurisesti määräytynyt, kuten erityisesti Raymond Williams ja William Connolly jäljempänä esseissään korostavat.

Puhuessamme *luonnon* politisoitumisesta tarkoitamme siis jotakin muuta kuin nimettyjen ja rajattujen ympäristöongelmien nousemista kamppailujen kohteeksi. Luonto nivoo yhteen yksittäisiä ympäristökamppailuja, mutta samalla se on niiden taustalla moniulotteisena ja monimerkityksisenä. On yhä ilmeisempää, että luonnonoliot voivat pelkällä läsnäolollaan vaikuttaa siihen, millaisiksi yhteiskunnallisen toiminnan mahdollisuudet muotoutuvat. Tämän seikan käytännöllinen yhteiskunnallinen ilmentymä on, että luonnonoliot herättävät kiistoja, jotka ovat luonteeltaan erilaisia kuin ihmisten elinympäristön saastumisen herättämät kiistat. Uhanalaisista lajeista, esimerkiksi valkoselkätikasta, on tullut luonnon elinvoiman symboleja. Valkoselkätikan häviäminen entisiltä esiintymisalueiltaan antaa siksi aiheen moniulot-

Luonnon poliittisuus

teisemmille poliittisille ja ideologisille ristiriidoille kuin esimerkiksi ihmisten asuinympäristöissä esiintyvät, ensisijaisesti ihmisten terveyttä uhkaavat saasteet. Eron voi ilmaista selvästi kääntämällä asetelman toisin päin: Mikäli saastepäästöjä saadaan rajoitettuksi niin, että ihmisiin kohdistuvat terveysuhkat väistyvät, myös muuhun luontoon kohdistuvat uhkat ovat mitä todennäköisimmin väistyneet. Valkoselkätikan suojelun arviointiin ei kuitenkaan ole mahdollista soveltaa vastaavanlaista ihmislähtöistä päätelyä. Valkoselkätikan menestyminen on itse oma kriteerinsä.⁶

Siitä lähtien, kun luonnon elinvoiman on katsottu olevan uhatuna ihmistoimien seurauksena, luonto on kaikessa moninaisuudessaan ja epämääräisyydessään tullut pysyvästi läsnäolevaksi inhimillisessä elossa ja olossa – politiikassa, taloudessa sekä kaikenlaisessa käytännöllisessä toiminnassa. Mikäli luonnon elinvoima murtuu, myös inhimillisen toimeentulon perusta murtuu. Luonto on pakko tunnustaa inhimillisen olemassaolon ylläpitäjäksi.

Edellinen toteamus herättää kuitenkin kysymyksen: Eikö luonto ole *aina* määrittänyt inhimillisen toimeentulon ehtoja ja ollut siis *aina* läsnä inhimillisessä olemassaolossa? Eikö ympäröivä luonto ole aina ymmärretty oman kulttuurin materiaaliseksi perustaksi ja luonnonolioilla nähty olevan olennainen asema inhimillisen kulttuurin luomisessa ja itsetajunnassa? Poikkeako nykytilanne jotenkin inhimillisten kulttuurien ikaikaisesta ja perustavanlaatuisesta riippuvuussuhteesta luontoon?

Uskomme, että luonto on toden totta ollut poliittinen kautta aikojen. Yhtä lailla uskomme kuitenkin, että nykytilanne – sekä ympäristöongelmien nousu politiikkaan että huoli luonnon elinvoimasta – on tuonut luonnon poliittisuuteen uusia olennaisia

6. Uhanalaisten lajien suojelun tavoitetilaa luonnehditaan 1990-luvulla uudistetussa luonnonsuojelulaisissa EU:n säännöksistä omaksutulla termillä »suotuisa suojelutaso». Sen arvioinnin perustana on lajien kantojen viimeaikainen kehitys sekä tulevat kehitysnäkymät. »Suojelutason suotuisuuden» arviointi on konkreettisissa tapauksissa luonnollisesti altis jyrkän ristiriitaisille tulkinnoille.

Yrjö Haila & Ville Lähde

piirteitä. Kokoelmaamme sisältyvät artikkelit selventävät luonnon »vanhan» ja »uuden» poliittisuuden keskinäistä suhdetta. Bruno Latour toteaa esseessään luonnon uudentyyppisen poliittisuuden olennaiseksi piirteeksi sen, että luonnon olioihin ei (enää) ole mahdollista suhtautua pelkästään välineellisesti; hän kiteyttää periaatteen esimerkkinä käyttämänsä joen osalta seuraavasti: »[Joen] ura objektina ei ole entisensä, jos joka virtapaikan, joka mutkan, joka latvan ja joka vesikon tulee merkitä niiden hoitajina esiintyville sekä tarkoitusta että välinettä.» (tämän kokoelman s. 98).⁷

* * *

Viittaako sanonta »luonnon poliittisuus» *luontoon itsessään*, inhimillisistä käsityksistä riippumattomana aineellisuutena, vai *luontoa koskeviin inhimillisiin käsityksiin*? Miten luonto itsessään ja luontoa koskevat käsitykset ylimalkaan suhteutuvat toisiinsa?

Luonto ja luontoa koskevat käsitykset ovat kaksi eri asiaa. Poh-tiessamme niiden suhdetta päädyimme kuitenkin sellaiseen para-doksaaliseen tulokseen, että mitä lähempänä tarkastelemamme luonto on meitä ihmisiä, sitä vaikeampaa eroa on tehdä. Meistä kaukana olevat luonnonoliot ovat tavallaan itsenäisempiä kuin lähellämme olevat. Kiistely esimerkiksi siitä, onko Linnunradan keskellä niin sanottu musta aukko vai ei, ei varmasti vaikuta Lin-nunradan rakenteeseen. Lähellämme olevan luonnon suhteen ti-lanne on toinen. Koska me ihmiset olemme itse luonnon olioita ja siis osa luontoa, meidän vaikutuspiiriimme sisältyvät luonnon prosessit ovat osa meitä itseämme ja myös muuttuvat toimiemme

7. Luonnonkäytön läheinenkin historia osoittaa monissa tapauksissa luonnon »oman» dynamiikan ymmärryksen puutetta, joka tuntuu nykypäivän kat-sannosta arvioiden täysin järkyttävältä. John Passmore (1980, 89) esittää tyy-pillisen esimerkin: vielä vuonna 1909 Yhdysvaltojen »maaperävirasto» (*US Bureau of Soil*) julisti, että »maaperä on resurssi, joka ei voi ehtyä, jota ei voi käyttää loppuun.»

Luonnon poliittisuus

tuloksena. Se, millaisiksi ymmärrämme itsemme, vaikuttaa siihen, mitä teemme.

On tunnettu tosiseikka, että eri kulttuurien piirissä pidetään »luonnollisena» sitä maisemaa, jonka kunkin kulttuurin varhemat tuotantotavat ovat luoneet. Raymond Williams esittää esseessään konkreettisen esimerkin: pensasaidat ovat vuosisatojen ajan olleet niin elimellinen osa englantilaista maisemaa, että ne mielletään nykyisin osaksi Englannin luontoa ja siis suojelemisen arvoiksi. Pensasaidat ovat luonnoksi muuttuneita menneiden sukupolvien työn tuloksia. Sellainen luonnon käsite, joka kattaa myös pensasaidat, viittaa itse asiassa kaikkeen siihen, minkä koetaan olevan osa hyvää/tervettä/säilyttämisen arvoista / ihmisten hyvää elämää tukevaa ympäristöä.

Luonnon itsensä ja luontoa koskevien käsitysten keskinäinen suhde muuttaa jälleen muotoaan, kun tarkastelun kohteeksi otetaan *ihmiskehon sisällä* sijaitseva luonto. Inhimillistä elämäntapaa ohjaavat kehossa koko ajan tapahtuvat fysiologiset prosessit kuten aineenvaihdunta sekä solujen ja kudosten uusiutuminen. Niissä luonto itsenäistyy tavallaan uudelleen. Ihmiskehon perustavat fysiologiset prosessit tapahtuvat niin kuin tapahtuvat riippumatta siitä, mitä ihmiset niistä ajattelevat. Modernin, teknistyvän lääketieteen tuloksena ihmiselimistö on tosin kasvavassa määrin kulttuurin ja luonnon aineiden sekoitus, 'kyborgi', kuten Donna Haraway tähän kokoelmaan sisältyvässä esseessään toteaa. Harawayn kyborgi ei kuitenkaan suinkaan ilmennä teknoutopistista kulttuurin voittokulkua luonnosta, ihmiskehon sisäisen luonnon teknologista haltuunottoa. Pikemminkin päinvastoin, ajatus lääketieteen muuntamasta ihmiselimistöstä kyborgina johtaa rajojen sekoittumiseen ja kyseenalaistumiseen: »[l]uonto ja kulttuuri työstetään uudelleen, eikä ensinmainittu voi enää toimia jälkimmäiselle haltuunoton tai sisällyttämisen varantona» (s. 211). Kyborgiksi muuttuneen ihmiskehon solukoissa ovat tietenkin edelleen käynnissä niitä ylläpitävät biokemialliset prosessit,

Yrjö Haila & Ville Lähde

jotka ovat kehon »haltijalle» tavallaan yhtä kaukaisia kuin etäiset taivaankappaleet. Ajatus elimistöstä kyborgina voi tunnustaa tämän seikan ja muuttaa sen voimavaraksi: »kyborgi-maailmassa voisi olla kyse eleyistä sosiaalisista ja ruumiillisista todellisuuksista, joissa ihmiset eivät pelkää sukulaisuuttaan eläinten ja koneiden kanssa eivätkä identiteettien pysyvää osittaisuutta tai näkökulmien ristiriitaisuutta.» (s. 219)

Jokainen kokoelmaamme sisältyvä teksti osoittaa omalla tavallaan, että tärkeissä ihmiselon ja luonnon muiden prosessien leikkaukskohdissa luontoa ja sitä koskevia käsityksiä ei ole mahdollista erottaa toisistaan. Ottakaamme vielä yhdeksi esimerkiksi sellainen luonnollinen asia kuin kuolema. Jokaisessa inhimillisessä yhteisössä vallitsee jokin näkemys kuolemasta, ja eri kulttuurien välillä on tässä suhteessa suurta vaihtelua, joka ilmenee muun muassa erilaisina tapoina ja riitteinä vainajien saattamiseksi ja muistamiseksi. Kuolema on kuitenkin pohjimmiltaan peruuttamaton tosiasia ja siinä mielessä kaikkialla sama. Juuri peruuttamattomuutensa vuoksi kuolema kytkeytyy läheisesti luontokäsityksiin, se edustaa luonnon viimekätistä voimaa inhimillisen järjestyksen yli.

Kuoleman moniulotteisuutta ilmentävät omassa kulttuurissamme esimerkiksi yhtäältä eutanasian ja toisaalta abortin oikeutusta koskevat eettiset kiistat. Kiistojen taustalla on kaukaa menneisyydestä kumpuava kulttuurinen perintö. Kaikkien kulttuurien kosmologioissa keskeinen kysymys on nimittäin ollut, mitä ihmiselle tapahtuu kuoleman jälkeen. Myös eutanasian tai abortin oikeutusta koskeviin väittelyihin liittyy kosmologinen ulottuvuus: niissä asetetaan useimmiten vastakkain inhimillinen järjestyks ja jokin toinen, korkeammaksi mielletty normatiivinen järjestyks kuten 'luonto', tai 'luomakunta', tai 'jumalallinen järjestyks', tai 'kosmos'.

Onko siis »luonnon poliittisuus» luonnossa itsessään vai ovatko luontoa koskevat käsitykset poliittisia? – Juuri tähän kysy-

Luonnon poliittisuus

mykseen ei ole mahdollista antaa ehdotonta vastausta. Luontokäsitykset ovat poliittisia, mutta niiden poliittisuus saa voimansa nimenomaan siitä, että luontokin *on itsessään* poliittinen, joskin erilaisissa muodoissa erilaisissa tilanteissa.

* * *

Länsimaisen historianfilosofian piirissä vaikutusvaltainen käsitys on ollut, että luonto on kulttuurin ulkopuolinen rajoite ja ehto. Tällaisen käsityksen mukaan historiallisen kehityksen ydin on vapautuminen luonnon pakoista. Luonnon tapahtumien ehdottomuus ja peruuttamattomuus on motivoinut käsitystä luonnosta »välttämättömyyden valtakuntana». Luonnon on oletettu muodostavan erillisen todellisuuden alueen, joka on inhimilliselle maailmalle vastakkainen. Jälkimmäiselle olennaista on inhimillinen vapautuminen: ensiksi vapaus inhimillisen yksilön toiminnanvapautena »luonnollista» vaistomaisuutta vastaan, toiseksi vapaus muuntaa elämisen ehtoja luonnon antamaa välttämättömyyttä vastaan, ja kolmanneksi pyrkimys kohti vapautta siinä merkityksessä, että omalakisesti syntynyt ja kontrolloimaton ympäristö voidaan saattaa kasvavassa määrin inhimilliseen hallintaan. Viimeisin näistä käsityksistä sai ilmauksensa esimerkiksi Hegelin ja Marxin historianfilosofiassa.

Raymond Williams kuvaa esseessään sitä, miten tietyt perityt historialliset aatteet ovat edesauttaneet tapaa nähdä luonto totaliteettina, yhtenäisenä periaattina tai todellisuuden alueena, joka on kulttuurille vastakkainen. Käsitys luonnosta välttämättömyyden valtakuntana on sulkenut pois muita luonnon luonnehdintoja. Williams kuvaa kuitenkin myös toisenlaisten luontokäsitysten syntyä, joissa luonto on nähty nimenomaan vapauden lähteenä. Näissä näkemyksissä luonto edustaa alkuperäistä yhteyttä ihmisen ja maailman välillä, harmonista suhdetta maailmaan. Nämä molemmat myytit ovat kasvaneet esiin erilaisten luonnon ele-

Yrjö Haila & Ville Lähde

menttien korostamisesta, erilaisista kohtaamisista luonnon kanssa, kuten Williams toteaa.

Suhde ihmisten kulttuurisen elämänpiirin ulkopuolella olevaan, koskemattomaksi tulkittuun luontoon on ollut monimuotoinen historian eri kausina. Suhde nousi modernissa yhteiskunnassa yhdeksi kulttuurisen identiteetin määrittäjäksi, joskin ristiriitaisissa muodoissa: neitseellinen luonto oli yhtäältä lähes palvonnan kohteeksi ylennettyä 'erämaata' mutta toisaalta valloituksen ja haltuunoton kohteeksi määriteltyä 'rajamaata' (ks. Yrjö Hailan essee jäljempänä tässä kokoelmassa). Usein läntisen luontosuhteen suuria linjoja on etsitty juutalais-kristillisestä perinteestä, esimerkiksi Jumalan määräyksestä ihmisille »lisääntyä ja täyttää maa». John Passmore (1980) on kuitenkin korostanut, että *Raamatun* teksteissä heijastuvat asenteet luontoa kohtaan eivät sellaisenaan voi selittää omaa toteutumistaan. Luontonäkemykset on aina pyrittävä kytkemään konkreettisiin historiallisiin yhteyksiinsä. Niinpä Passmore tulkitsee esimerkiksi *Vanhassa testamentissa* ilmenevien luontokäsitysten ristiriitaisuutta – yhtäältä ihmisen herruus muun luonnon yli, toisaalta ihmisen velvollisuus vaalia Jumalan luomien luontokappaleiden parasta – Välimeren ranta-alangoille ja jokivarsille syntyneiden maanviljelyskulttuurien ja niitä varhaisempien paimentolaiskulttuurien luonnonkäytön muotojen välisten erojen perusteella.

Luontokäsitysten aatehistoriallinen tarkastelu on mielekästä nimenomaan siksi, että se ei koske pelkästään aatteita vaan myös aatteiden kasvualustaa. Luontokäsitysten muutosten perustana ovat muutokset kulttuurien käytännöllisissä luontosuhteissa. Aatehistoriallinen tutkimus on tietenkin erikoistumista edellyttävä tutkimuksen erityisalue, minkä Raymond Williamsin essee tuo hyvin ilmi. Aatehistoriallinen tutkimus on esimerkiksi toistuvasti osoittanut, että ei ole syytä puhua varhempien aikakausien kuten »antiikin» tai »keskiajan» luontonäkemyksestä yksikössä muutoin kuin tietoisena historiallisena yksinkertaistuksena.

Luonnon poliittisuus

Tämä jo sen vuoksi, että lukuisten käsitteen 'luonto' varhaisempien merkitysten suora rinnastaminen nykyiseen kulttuuriseen intuitioon (luonto tietynä fyysisen todellisuuden alueena) on historiallinen anakronismi. Aatehistoriallinen tarkastelu auttaa myös itseymmärrystämme, se paljastaa nykyisin käyttämiemme käsitteiden monimerkityksisyyden ja kerrostuneisuuden. Luontokäsityksiä koskevan hienosyisen aatehistoriallisen analyysin klassikkoja ovat esimerkiksi Arthur O. Lovejoy (1948), Clarence Glacken (1967) ja Keith Thomas (1983).⁸

Arvioidessamme luontoa koskevia käsityksiä meidän ei tarvitse olettaa, että käsityksillä olisi suoranainen vaikutus yhteiskunnalliseen kehitykseen (siis »kausaalista voimaa») eli että oikea tai väärä luontokäsitys olisi sinänsä kelvollinen selitys ihmisten ja kulttuurien oikealle tai väärälle käyttäytymiselle luontoon nähden. Eräät aatehistorialliset esitykset ovat harmillisen lähellä kausalinäkemyistä (kriitikoita ks. Haila 2000).

Kaiken kaikkiaan 'luonto', eli yhteiskuntien olemassaolon aineellinen perusta, ja luontoa koskevat käsitykset ovat keskenään läheisessä dynaamisessa vuorovaikutuksessa. Niiden keskinäisen suhteen perustaa arvioitaessa hyvä lähtökohta on Raymond Williamsin esseeseen perusajatus, että »(l)uontokäsitykset ovat siis luontoon projisoituja käsityksiä ihmisistä» (sivu 62). Näkemykset luonnosta ovat samalla, jopa ensisijaisesti, näkemyksiä ihmisen paikasta maailmassa, siis näkemyksiä yhteiskunnasta.

Suhteen dynaamisuudella tarkoitamme sitä, että molemmat vaikuttavat toisiinsa. On mahdotonta ratkaista etukäteen, millainen suhde »luonnon» ja »luontokäsityksen» välillä on tietyissä tilanteissa täsmälleen ottaen vallinnut. Asian arvioiminen edellyttää aina huolellista analyysia. Luonto määrittää *aineellisena voimana* ihmistoimien edellytyksiä, mutta yhtä lailla luontokäsityk-

8. Perinteisellä aatehistoriallisella tutkimuksella on omat rajoituksensa: ideat esitetään siinä helposti itse itsensä selittävinä historiallisina jatkumoina. Se tarjoaa kuitenkin luontokäsitysten historiallisen taustan analysoinnille rikkaan aineiston.

Yrjö Haila & Ville Lähde

set määrittävät *aineellisena voimana* ihmistoimien edellytyksiä. Luontokäsitykset, erityisesti vahvoja symbolisia merkityksiä kantavat metaforat, saavat ihmiset uskomaan joitakin tiettyjä asioita mahdollisiksi ja toisia mahdottomiksi. Yhteiskunnallisissa käytännöissä luonnon ja luontokäsitysten määrittämät mahdollisuudet ja mahdottomuudet sekoittuvat. Näin ollen luontokäsitykset vaikuttavat *aineellisena voimana* myös luontoon.

* * *

Luontokäsitysten olennaisin piirre on siinä, että ne ilmentävät kulttuurissa vallitsevia käsityksiä *inhimillisistä mahdollisuuksista*. Moderni kausi eli »moderniteetti» poikkeaa yleisesti hyväksytyyn näkemyksen mukaan sitä edeltäneistä ajanjaksoista ennen kaikkea siinä, että käsitystä inhimillisistä mahdollisuuksista on sen aikana hallinnut usko rajattomaan inhimilliseen edistykseen, eli »edistyksen myytti» (von Wright 1989). Edistyksen myytin olennainen osa on klassisen positivismin aikana, 1800-luvulla, vakiintunut usko, että sekä luontoa että ihmistä itseään on mahdollista mielin määrin muokata yhteiskunnallisin toimin (Mandelbaum 1971). Niin kutsutut yhteiskunnalliset vaiheteoriat, joissa yhteiskuntamuotojen oletettiin seuraavan toisiaan luonnonlain kaltaisella vääjäämättömyydellä kohti modernia yhteiskuntaa, ovat eräs »edistyksen myytin» perusta (Meek 1976, Viikari 1995). Aikalaiskuvaukset primitiiviseksi koetuista yhteisöistä, »rujoista villoista», toimivat aikanaan vaiheteorioiden perusteluna.

Edistysajattelun olennainen aines on ollut myös usko *inhimilliseen erityisyyteen* luomakunnan osana. Tämän uskon mukaan muu luomakunta on olemassa (luotu) ihmisen hyvinvointia varten. Se on ollut yksi perustavista teemoista länsimaisen luontokäsityksen historiassa (Glacken 1967). Uskomus elää edelleen vahvana nykykulttuureissa monoteististen uskontojen perinnön haitallisimpana jäänteenä, kuten John Passmore (1980) huomauttaa.

Luonnon poliittisuus

Kuten useat kokoelmamme kirjoittajista toteavat, juuri moderniteetin edistysuskon hallitsevuus tekee välttämättömäksi arvioida modernin aikakauden luontonäkemyistä. Joskaan myytti ei ole ollut niin yksinomainen kuin usein esitetään (painavan kritiikin esittää erityisesti Latour 1993), sen analysointi tekee ymmärrettäväksi oman lähistoriamme keskeisiä piirteitä.

Historianfilosofinen edistysusko liittyy toiseen filosofiseen teemaan, käsitysten ja konventioiden luonnollistumiseen eli reifikaatioon. Kulttuurisista konventioista saattaa tulla esineen kaltaisia (*Verdinglichung*), jolloin ne ymmärretään annetuksi osaksi maailmanjärjestyä. Konventioista tulee 'toinen luonto', luonnonkaltainen. Juuri tällaisilla kulttuurisilla luutumilla tai jäykistymillä on sellaista hitausvoimaa, joka palauttaa ne yhä uudelleen niin tieteelliseen, poliittiseen kuin arkiseenkin keskusteluun. Konventioiden luutuminen 'toiseksi luonnoksi' tekee ymmärrettäväksi sen, että 'luonto' (erityisesti tietyissä totalisoiduissa muodoissaan) kutsutaan yhä edelleen herkästi esiin normatiivisena periaatteena, vaikka ajatus kosmisesta tai jumalallisesta, ennaltamäärätystä järjestyksestä onkin pitkälti murtunut.

Yksi hyödyllinen vastalääke moderniteetin edistysuskon ylivallalle on arvioida aiemmin vallinneita näkemyksiä. Arvioinnin tavoite ei ole löytää menneisyydestä jotakin aidompaa ja oikeampaa vaan tehdä ilmeiseksi käsitysten historiallinen muuttuvuus. Raymond Williams viittaa esseessään Shakespearen. Me palaamme myös Shakespearen ja otamme seuraavassa tarkasteltavaksi erityisen kiinnostavan katkelman draamasta *Kuningas Lear* [I, 2]. Siinä »Gloster» (alkutekstissä *Earl of Gloucester*) ilmaisee yksinpuheluna kauhistuneen pettymyksensä luettuaan petollisen äpäräpoikansa Edmundin väärentämän kirjeen, jonka tämä oli laatinut saadakseen Glosterin uskomaan tosiasiallisesti uskollisen poikansa Edwardin häikäilemättömäksi juonittelijaksi. Katkelma itsessään on kiinnostava, mutta erityisen kiinnostavaa on verrata alkutekstiä suomennoksiin. Koska Paavo Kajander (1883) ja Yrjö

Yrjö Haila & Ville Lähde

Jylhä (1956) ovat suomentaneet katkelman olennaisesti samalla tavoin, esitämme vain jälkimmäisen.

Ensiksi suomennos:

Äskeiset pimennykset auringossa ja kuussa eivät ennusta meil-
le hyvää. Selittäköön luonnontiede ne niin tai näin, luonto itse
kuitenkin tuntee vitsauksikseen noiden ilmiöiden seuraukset.
Rakkaus kylmenee, ystävyys pettää, veljekset riitautuvat; kau-
pungeissa mellakoita; maaseudulla eripuraisuutta; petosta pa-
latseissa; ja siteet isän ja pojan välillä katkenneet.

Ja alkuteksti:

These late eclipses in the sun and moon portend no good to us;
though the wisdom of nature can reason it thus and thus, yet
nature finds itself scourged by the sequent events: love cools,
friendship falls off, brothers divide; in cities, mutinies, in coun-
tries, discord; in palaces, treason; and bond crackt 'twixt son and
farther.

Alkuperäisessä tekstissä *luonto itse* esiintyy ennakoimattomina tapahtumakulkuina, joita »luonnon tuntemus» – eli »wisdom of nature» – ei kykene etukäteen järkeilemällä ennakoimaan vaan jälkeinpäin tulevat tapahtumat koituvat luonnolle itselleen vitsaukseksi. Esimerkkeinä Shakespeare luettelee joukon ihmisyh-
teisön piirissä tapahtuvia onnettomuuksia, jotka tässä yhteydessä aivan ilmeisesti ilmentävät Glosterin kauhua petoksesta, johon hän kuvitteli Edwardin syyllistyneen.

Suomentajat nojautuvat kuitenkin yhteen moderniteetin kes-
keisimmistä uskomuksista, jonka mukaan luonnontiede on ainoa mahdollinen luonnon tulkki. Käsitteen »luonnontiede» sovelta-
minen Shakespearen ajan Englantiin on paha anakronismi. Shakespearen »wisdom of nature» lienee lähempänä yleistä maa-
ilman tapahtumien tuntemusta, käytännöllistä järkeä. Mutta mikä on se »luonto», jonka tapahtumia tulkitaan? Suomennok-

Luonnon poliittisuus

sen lauserakenne osoittaa, että suomentajille ainoa ajatusmahdollisuus oli luonto ihmisen valtapiirin ulkopuolisena todellisuuden alueena. Shakespearen kuvaus onnettomuuksista viittaa kuitenkin toisenlaiseen luontokäsitteeseen. Onnettomuudet eivät ole suoranaista seurausta lainauksen alussa esitetyistä ennusmerkeistä; Shakespeare esittää yleisen, historian luonnetta koskevan toteamuksen samasta ihmisyyhteisön tapahtumakulut luonnon tapahtumakulkuihin.

Suomentajien vaikeus käsittää Shakespearen aforistisia ilmauksia on sananmukaisesti käsitteellistä laatua. He eivät voineet käsittää ajatusta, että ihmisyyhteisön sisäisiä tapahtumakulkuja voisi luonnehtia luonnon tapahtumakuluiksi.

Entä jos käännämme kokeellisesti ilmaisun »the wisdom of nature» muotoon »luonnon oma viisaus», mikä vain korostaa Shakespearen kielen metaforisuutta? Lainauksen jälkiosassa kuvatut tapahtumakulut ovat luonnon omia tapahtumakulkuja, joita luonnon oma viisaus – luonnon, joka ulottuu käsittämään yhteiskunnan – ei kykene ennakoimaan.

Emme tässä yhteydessä tietenkään ole kiinnostuneita Shakespeare-suomentajien henkilökohtaisista käsityksistä vaan siitä, mitä suomennosten epäselvyydet ilmentävät: luontokäsitteen vahva poliittinen lataus oli sulkeistettu pois näkösalta suomentajien edustaman suomalaisen yhteiskunnan kulttuurisessa tietoisuudessa. Viime vuosikymmeninä tilanne on muuttunut. Se luonto, jota moderniteetin kaudella oli totuttu pitämään ihmiselle ulkoisena ja inhimillisten asioiden suhteen mykkänä, onkin tunkeutunut esiin ihmiselämän näyttämölle aktiivisena osanottajana. Siksi Shakespearen Glosterin yksinpuheluun sijoittamat aforismit puhuttelevat meitä niin voimakkaasti, vaikka ne olivat parin sukupolven takaisille Shakespearen suomentajille käsittämättömiä.

* * *

Yrjö Haila & Ville Lähde

Yksi politiikan keskeisistä ulottuvuuksista on tehdä valintoja toisensa poissulkevien vaihtoehtojen välillä (Connolly 1993).⁹ Se, millaisten tekijöiden arvellaan rajoittavan inhimillisille poliittisille yhteisöille avoimien vaihtoehtojen joukkoa, siis 'mahdollisuuksien avaruutta', on puolestaan yksi poliittisen ajattelun keskeisistä kysymyksistä. Luonnon poliittisuuden olennainen ulottuvuus on siis seuraava: Miten luonto vaikuttaa ihmisille avoinna olevien vaihtoehtojen kokonaisuuteen?

Luonto asettaa ihmistoimille itsestään selvästi rajoituksia, kuten jo aiemmin totesimme. Rajoitusten luonne on kuitenkin monimutkainen, koska se 'luonto', jonka kukin yhteisö löytää ympäriltään, käsittää myös aiemman ihmistyön tuottaman 'toisen luonnon'. Luonto ja ihmistyön tulokset ovat materiaalisessa maailmassa sekoittuneina toisiinsa. Ja koska luontokäsitykset ovat ihmisten toimintoihin ja siten luontoon vaikuttava reaalinen materiaallinen voima, ihmisyhteisöt kohtaavat myös luontokäsitysten »esineellistymät» materiaalisina tekijöinä.

Luonto ei sitä paitsi vaikuta poliittisiin valintoihin yksinomaan rajoitteina. Yhtä lailla luonto *tarjoaa mahdollisuuksia*. Ihminen on biologinen organismi. Ihmisyksilöiden suhteet omaan elinympäristöönsä ovat siis vastavuoroisia samalla tavoin kuin kaikkien muidenkin organismien. 'Luonto' ei ole organismien passiivinen elämännäyttämö, vaan 'luonto' on jokaisen eliön omasta näkökulmasta konkreettinen, eliöiden itsensä muuttama ja muokkaama elinpiiri, asumus. Organismeille tarjolla oleva mahdollisuuksien avaruus voi joko laajeta tai supistua sen seurauksena, mitä organismit itse tekevät. Tim Ingold siirtää esseessään tämän näkökulman ihmisyhteisöjen yhteyteen.

9. Connolly korostaa myös, että politiikka on »ryväskäsite», jota ei voi kattavasti kuvata yhdellä ainoalla luonnehdinnalla. Lisäksi politiikka on »olenaisesti kiistanalainen käsite». Se, mikä näkökulma käsitteeseen 'politiikka' omaksutaan, on itsessään poliittinen ratkaisu. Huomautettakoon vielä, että termimme 'valinta' ei edellytä sitoumuksia formaaleihin malleihin siitä, miten valintoja tehdään (esimerkiksi ns. rationaalisen valinnan teoriaan).

Luonnon poliittisuus

Myös modernin yhteiskunnan edessä oleva vaihtoehtojen avaruus voi tietenkin joko laajeta tai supistua sen seurauksena, millaisin menetelmin yhteiskunta kajoaa muun luonnon prosesseihin. Moderniteetin edistysusko nojautui vakaumukseen, jonka mukaan luonto on inhimillisen edistyksen ehtymätön tuki ja turva. Ympäristöongelmien kärjistyessä vakaumus on kokenut kolhuja, mutta se ei ole kokonaan hävinnyt.¹⁰ Nykyiset yhteiskunnat eivät ole osoittaneet erityisen suurta kyvykkyyttä erottaa toisistaan uusia mahdollisuuksia avaavat eli rakentavat ja mahdollisuuksia kaventavat eli tuhoiset toimet. Luonnonsuojelujattelun vakiintuneet »positiiviset luontomyytit» kuten oletamus, että luonnolla on »itseisarvo», eivät nekään sovellu välttämättömien erottelujen tekemiseen. Myöskään luontoromantiikka ei anna käytännöllisiä ohjenuoria. Ihmisten on pakko elää luonnossa ja luonnosta. Hyvien ja huonojen, rakentavien ja tuhoisien luonnon hyödyntämisen tapojen erottamiseksi tarvitaan jotakin täsmällisempää kuin luonnon »itseisarvoisuuden» teesi.

Valinnat tulevat selväpiirteisinä vastaan luonnonkäytön konkreettisten muotojen yhteydessä. Käytännön toimissa mahdollinen ja mahdoton, rakentava ja tuhoisa, oikea ja virheellinen on myös useimmiten helppo erottaa toisistaan, ja erottamisen perustana oleva luonnontuntemus on usein vastaansanomaton. Esimerkiksi puutarhurin työt joko tuottavat tulosta tai eivät: perunan versojen menehtyminen alkukesän hallayönä osoittaa, että hän on istuttanut siemenperunat liian varhain eli toiminut virheellisesti. Käytännön toimissaan puutarhurilla on suora yhteys omaan tekemiseensä ja sitä välittömästi määrittäviin seikkoihin. Hän nojaa toimissaan puutarhanhoitoa koskevaan käytännölliseen tietoon.¹¹

10. Mitä muutakaan ilmentää tämän tästä vastaan tuleva sanonta »ensisijaista on turvata taloudellinen kasvu, sen tulosten turvin voidaan myöhemmin kehittää puhdasta teknologiaa»?

11. Myös tieteelliseksi kiteytyneeseen tietoon sisältyy vahva käynnön tekemiseen perustuva ulottuvuus, jota tosin perinteinen tieteenfilosofia on ollut kyvyttöön käsittämään (klassisen kritiikin esittää Polanyi 1958; valtavirtafilosofiaan ideaa heijastaa Grene 1995).

Yrjö Haila & Ville Lähde

Puutarhurin menestymisen avainkysymys on *ennakointi*. Puutarhuri esimerkiksi osaa varautua talven tuloon paljon ennen kuin lämpöä vaativat kasvit kuten tomaatit ja kesäkurpitsat menehtyvät alkusyksyn kylminä öinä. Ennakoinnin tarpeesta voisimme ehkä käyttää *kiinnittymisen* metaforaa. Puutarhurin voi ajatella »kiinnittävän» vuodenaikaiskiertoon: hänen toimensa noudattavat vuodenaikaiskiertoa.

Olisiko siis hedelmällistä ajatella vastaavasti, että inhimilliset toimet voisivat »kiinnittyä» luonnon kehityskulkuihin niin läheisesti, että luonto itse auttaisi tekemään oikeita valintoja antamalla varoituksen aina, kun jokin uhkaa mennä vikaan? – Ei ole. Ihmistoimet kaikkineen eivät voi »kiinnittyä» luonnon prosesseihin samalla tavoin välittömästi kuin maan muokkaamisen, kylvön ja sadonkorjuun käytännöt. Tosiasiassa puutarhurikin turvautuu toimeentulonsa järjestämiseksi harkintaan, johon tavat ja tottumukset sekä kielelliset ja kulttuuriset konventiot olennaisesti vaikuttavat. Toisin sanoen, luontoon »kiinnittymisen» metafora ei ole lopulta sovelias kuvaamaan puutarhurinkaan koko toimeentuloa. Hänen toimintojaan määrittävät käytännön kokemusten ohella luontoa koskevat käsitykset. – Kohtaamme siis uudelleen luonnon ja luontoa koskevien käsitysten moniulotteisen ja ongelmallisen keskinäissuhteen, jota edellä käsitelimme.

Lisäksi on kaksi muunlaista mutta yhtä ilmeistä syytä sille, että »kiinnittymisen» metafora ei tarjoa hedelmällistä lähtökohtaa arvioida inhimillisten toimien suhdetta niitä määrittäviin muun luonnon tapahtumakulkuihin. Ensiksi, monet luonnon tärkeistä vuorovaikutuksista ovat epäsuoria, joten ei ole mahdollista yksikäsitteisesti määrittellä merkityksellisiä vaikutussuhteita ja siis »kiinnittymisen» perustaa. Puutarhanhoidon ja vuodenaikaisvaihtelun yhtäläinen rytmi on tärkeä erikoistapaus, mutta se ei toki kuvaa kaikkia luonnon ja yhteiskunnan ajallisten vaihtelujen keskinäisiä suhteita (Dyke 1997). Toiseksi, kulttuuristen toimien seurauksia arvioidaan aina monien näkökohtien ja kriteerien pe-

Luonnon poliittisuus

rusteella, luonnolla ei ole siinä itsestään selvää erityisasemaa. Bruno Latour tuo tämän seikan painokkaasti esiin esseessään käyttämällä hyväkseen Luc Boltanskin ja Laurent Thévenot'n kehittämää ajatusta inhimillisten toimintojen oikeutuksen eri »valtapiireistä». Tietty toiminto voidaan arvioida hyödylliseksi tai haitalliseksi sen mukaan, minkä »oikeuttavan perustelun valtapiiriin» nojalla arviointi tapahtuu. Tyypillinen tapaus on ehtyvän luonnonvaran korvautuminen toisella, mistä taloushistoria tarjoaa runsaasti osoituksia. Teollisten ja kaupallisten näkökohtien (»valtapiirien») perusteella tietyn luonnonvaran ehtyminen ei ole ongelma, mikäli tarjolla on korvike, vieläpä ehkä entistä halvempi ja monikäyttöisempi (kuten usein on historiassa ollut laita). Sen sijaan ekologisten näkökohtien perusteella ehtymistä arvioitaisiin toisin – mikäli olisi olemassa itsenäinen »ekologinen valtapiiri», jonka nojalla ekologiset näkökohdat saisivat ansaitsemansa painon.¹²

Kuten Latour toteaa esseessään, konkreettisten ympäristöhaittojen arvioinnin kriteerit perustuvat aina johonkin jo olemassa olevaan ja vakiintuneeseen »oikeuttavan perustelun valtapiiriin». Thévenot (2002) havainnollistaa arvioinnin moninaisia, toisistaan erillisiä perustoja käyttäen esimerkkinä suurtunneliin Pyreneiden vuoriston läpi suunniteltua valtatieä, joka yhdistäisi entistä tehokkaammin Etelä-Ranskan ja Pohjois-Espanjan toisiinsa. Valtatietä arvioidaan ainakin kaupallisiin näkökohdin (markkina-alueet mullistuvat), teollisiin näkökohdin (eri tuotannonhaarojen pitkän tähtäyksen edellytykset muuttuvat), yhteisöllisiin näkökohdin (paikalliset maantieyhteydet muuttavat muotoaan) sekä yleisen edun näkökohdin (vuoristo tulee entistä helpommin saatettavaksi), jossakin määrin jopa ekologisiin näkökohdin (vuoriston luonnonsuojelualueisiin kohdistuu aiempaa enemmän häiriötä).

12. Uusiutuvien luonnonvarojen kuten kalakantojen ehtyminen liikakäytön seurauksena korostaa erityisen vahvasti »ekologisen valtapiiriin» välttämättömyyttä.

Yrjö Haila & Ville Lähde

Haittojen arviointi on aina poliittista, eli sitä harjoitetaan keskellä ihmisten käytännöllisen elämän valintoja. Käytännöllisiin elämän ehtoihin sitoutunut arviointi on lisäksi hyvin konkreettista. Esimerkiksi suomalaisilla selluteollisuuden hallitsemilla paikkakunnilla muutettiin ennen vanhaan tehtaiden levittämä, mädäntynyttä kananmunaa muistuttava löyhkä merkityksettömäksi turvautumalla sanontaan »raha haisee». Luonnon – sekä ’ensimmäisen’ että ’toisen’ luonnon – oliot kietoutuvat niihin elämäntapoihin, joita noudattaen ihmiset luovat oman elämänsä edellytyksiä. Luonto valintojen perustana on siis tiiviisti sidoksissa ihmisten elämäntapojen konkreettisiin käytäntöihin eli »elämänpolitiikkaan».

* * *

Hankaluudet »kiinnittymisen» metaforan soveltamisessa ihmistoimien ja luonnon prosessien keskinäiseen suhteeseen ilmentävät osaltaan, että luonto »kokonaisuudessaan» ei määrittele inhimilliselle olemassaololle konkreettisia ehtoja. Yritys johtaa tällaiset ehdot luonnon yleisistä periaatteista on juuri se virhe, josta Bruno Latour kritikoii ekologisia liikkeitä. Tosiasiassa yritys etsiä sellaisia ehtoja palauttaa meidät lähtöruutuun: joudumme toteamaan, että kaikki luontoa koskevat kokonaiskäsitteet ovat kulttuurisia konstruktioita.

Ihmisten on kuitenkin välttämätöntä etsiä luonnosta jonkinlaisia ohjeita toiminnalleen. Käytännöllisten, puutarhanhoidon kaltaisten toimien edellyttämät ohjeet on aina itse asiassa saatu suoraan niiden harjoittamisen yhteydessä. Tähän perustuu Bruno Latourin (1993) provokatorinen sanonta, »me emme ole koskaan olleet moderneja». ¹³ Varsinaiset ongelmat syntyvätkin silloin, jos

13. Mutta kuten jo edellä totesimme, käytännöllisten toimien yhteiskunnallisessa järjestämisessä luonto ei ole läsnä »sellaisenaan» vaan käsitteellistettynä. Esimerkiksi maatalousneuvonnan historia tarjoaa rikkaan aineiston arvioida suhteen moniulotteisuutta (Niemelä 1996).

Luonnon poliittisuus

pyritään muodostamaan ehyt ja »olemuksellinen» kokonaiskäsit-
tys yhteiskunnan ja luonnon suhteesta. Sellaista pyrkimystä värit-
tää ja vääristää läntiseen ajatteluperintöön vakiintunut ajatus
kulttuurin ja luonnon keskinäisestä vastakkaisuudesta, dualis-
mista. Dualismin lähtökohta on tulkita sekä luonto että kulttuuri
omissa sfääreissään yhtenäisiksi: luonto on ymmärretty *yhdeksi* ja
samalla tavoin *yhdeksi* ymmärretyn kulttuurin vastinpariksi.

Val Plumwood (1993) esittää kiinnostavan mallin dualismin
ymmärtämiseksi. Hänen mukaansa monet käytännölliset toimin-
not edellyttävät käsitteellisiä erotteluja, jotka voivat jäykistyä ja
ikuistua ehdottomaksi luokitukseksi. Sen seurauksena vastapoo-
lit yhdenmukaistuvat sisäisesti ja muuttuvat olemuksellisiksi.
Dualismia vahvistaa edelleen negaation kautta määrittelemisen,
jolloin dualismin alistettu osapuoli saa vaillinaisuuden ja puut-
teellisuuden merkityksiä. Kuten Donna Haraway esseessään tote-
aa, dualismit ovat sisältyneet »naisia, värillisiä ihmisiä, luontoa,
työläisiä, eläimiä alistavan ylivallan logiikkoihin ja käytäntöihin»
(s. 258). Dualismit ovat siis olennaisesti hallinnan suhteita, mikä
liittää ne myös 'toiseuden' teemaan (ks. Yrjö Hailan essee jäljem-
pänä).

Dualismeihin kohdistettu kritiikki on ollut tärkeä juonne mo-
nissa ympäristöfilosofian, feminismien ja postkolonialismin perin-
teissä. Dualismeihin kohdistuva, kovin yleisluonteinen kritiikki
jää kuitenkin helposti hedelmättömäksi, koska se hävittää herk-
kyden ymmärtää esimerkiksi »läntisen» aatehistorian kirjavuut-
ta ja risteäviä aatevirtauksia. Tulokseksi voi tulla uusi vastakkai-
suus, jonka kohtiot ovat »dualistinen ajattelu» ja »anti-dualisti-
nen ajattelu» (Haila 2000). Sen seurauksena dualistisen jaon taus-
talla olevat olemukselliset luokitukset vahvistuvat entisestään,
vaikka tavoite oli alunperin päinvastainen.

Dualismit purkautuvatkin tehokkaammin konkreettisten ti-
lanteiden ja käytäntöjen yhteydessä. Kuten Donna Haraway tote-
aa, huipputeknologinen kulttuuri, 'kyborgien' sikiäminen joka ta-

Yrjö Haila & Ville Lähde

holla, haastaa vakiintuneet, olemukselliset kahtiajaot kuin itses-
tään. »Ei ole selvää, kuka tekee ja kenet tehdään ihmisen ja ko-
neen välisessä suhteessa. Ei ole selvää, mikä on mieltä ja mikä
ruumista koneissa, jotka pelkistyvät koodauskäytännöiksi [...] [H]uomaamme olevamme kyborgeja, hybridejä, mosaiikkeja, ki-
mairoja.» (s. 259).

Luonnon nimettyjen olioiden ja prosessien politisoituminen
voi vastaavasti purkaa yleistä kulttuurin ja luonnon dualismia ko-
rostaamalla sitä läheistä yhteyttä, joka vallitsee luonnon itsensä ja
luonnon käytön välillä konkreettisissa tilanteissa. Esimerkiksi
myrskytuhojen ja metsänhoitokäytäntöjen läheisen yhteyden oi-
valtaminen murentaa perustaa modernistiselta ajatukselta, että
myrskyt ovat täysin kulttuuriselle »vapaudelle» vastakkaisen
»välttämättömyyden» valtakunnan asujaimia.¹⁴ Yksittäiset ilmiöt
ympäristössä voidaan käsitteellistää hyvin eri tavoin, ne »luodaan
objekteiksi» keskenään ristiriitaisillakin tavoilla. Käsitteellistämi-
nen määrittää aina sitä, millaiset toimet vaikuttavat kussakin ta-
pauksessa mielekkäiltä. Erilaiset toisistaan poikkeavat käsitykset
joutuvat siis käytännössä koeteltaviksi, eikä tällöin kysytä, onko
koetinkivi peräisin 'luonnosta' vai 'kulttuurista'.

* * *

Tärkeä lähtökohtamme valikoidessamme tämän kokoelman es-
seitä on ollut näkemys, että kulttuurin ja luonnon suhteesta ei voi
olla olemassa »kokonaisteoriaa». Kulttuurilla ja luonnolla ei yli-
malkaan ole mitään »suhdetta»: ne ovat liian tiiviisti toisiinsa kie-
toutuneita ja sisäisesti heterogeenisiä, jotta tällainen termi olisi
osuva. Yleisemminkin uskomus, että maailma on perimmiltään
ehyt kokonaisuus, on vain metafyyssinen postulaatti. Lisäksi, ku-

14. Latouria mukaillen voi kuitenkin todeta, että merenkulkijat ja kalastajat ei-
vät tässä mielessä ole koskaan olleet »moderneja»: laivan/veneen ja myrskyn
keskinäinen kohtalonyhteys on ollut heille ikiaikaisesti itsestään selvää.

Luonnon poliittisuus

ten jo alussa totesimme, kulttuurin ja luonnon yhteenkietoutuneiden prosessien tuloksena on syntynyt historiallisia kehityskulkuja, joissa myöhemmät tapahtumat ovat ymmärrettävissä ja selitettävissä vain aiempien tapahtumien perusteella. – Historiallisia kehityskulkuja vieläpä monikossa: maapallon eri mantereille syntyneiden sivilisaatioiden tarinat ovat useissa kohdin edenneet erilaisia polkuja, kuten esimerkiksi Fernand Braudel (1995) on korostanut.

Pidämme olennaisena tavoitteena tunnistaa sellaisia prosesseja, joiden välityksellä luonnosta tulee poliittinen konkreettisisissa yhteyksissä. Keskeisten prosessien tunnistaminen edellyttää selvästi empiirisiä, konkreettisia historiankulkuja kartoittavia analyysejä. Varsinaisen ympäristöhistorian olemme kuitenkin rajanneet kokoelman ulkopuolelle, niin hedelmällisiä näkökulmia kuin se tarjoaakin (ks. esim. Cronon 1991, 1995, Worster 1988, Saikku 2000).¹⁵ Haaste on kuitenkin yhtä lailla käsitteellinen. Luonnon politisoituminen tulee ilmi moninaisissa muodoissa. Kokoelman esseet tarjoavat erilaisia käsitteellisiä välineitä ja näkökulmia politisoitumisen moninaisten prosessien jäsentämiseksi. Tavoitteemme on löytää »välitason» käsitteitä, jotka tukevat konkreettisia analyysejä. Tutkimukselliset näkökulmat ympäristöpolitiikkaan käyttävät hyväkseen vastaavanlaisia »välitason» käsitteitä (Haila & Jokinen 2001). Arto Noroa (2000) mukailleen voisi edelleen sanoa, että luonnon poliittisuuden erittely on *aikalaisdiagnoosi*, joka tuo uuden näkökulman inhimillisen kulttuurin ehtojen arviointiin nykyhetkessä.

Mutta eikö sittenkin olisi jotakin perimmäistä kiinteää lähtökohtaa määritellä sellaiset ihmistoimien perustavimmat välttämättömyydet, jotka ovat samat kaikille? Eikö olisi mahdollista määritellä luonnon perimmäinen poliittisuus lähtemällä liikkeelle kaikkein vakavimmista ympäristöongelmista, esimerkiksi il-

15. Monet ympäristöhistorian yleisesitykset tosin nojautuvat valitettavan suoraviivaiseen kulttuuri–luonto-vastakkaisuuteen.

Yrjö Haila & Ville Lähde

mastonmuutoksesta? – Ei ole. Ei ole olemassa yhtä ympäristöongelmaa, joka olisi maailman kaikille ihmisille sama. Globaalit ongelmat kuten ilmastonmuutos koskevat kylläkin maapallon kaikkia ihmisiä, tulevat sukupolvet mukaan luettuna, mutta ne koskevat eri ihmisiä eri tavoin. Luonnolla on ihmisten elämän ja toimeentulon määrittäjänä monet kasvot, katsottiinpa asiaa mistä suunnasta tahansa. Mitkään luonnon ilmiöt eivät ole keskenään täsmälleen samanlaisia. Usein vaihtelu on merkityksetöntä, mutta usein se ei ole. Ääriarvot ovat tärkeämpiä kuin keskiarvot. Toisaalta minkään luonnonilmiön vaikutukset eivät ole eri ihmisiin täysin samoja, mistä syksyn 2001 myrskyt Etelä-Suomessa ovat havainnollinen esimerkki.

Tulevaisuuteen nähden voimme olla varmoja lähinnä kahdesta seikasta. Ensiksi, luonnon olioiden ja ilmiöiden sekaantuminen inhimillisen toimeentulon peruskysymyksiin tulee syvenemään ja monipuolistumaan entisestään. Raymond Williamsin esseessään ilmaisemaa ajatusta mukaillen: mitä voimaperäisemmin ihmiset puuttuvat luonnon prosesseihin, sitä riippuvaisemmaksi heidän toimeentulonsa tulee luonnon valmiudesta ja halusta tehdä yhteistyötä – ja kääntäen, sitä tuhoisampia seuraukset ovat, mikäli luonto kieltäytyy yhteistyöstä. Toiseksi, luonto tulee aina tuottamaan yllätyksiä. Vähin, mitä nykyisten yhteiskuntien tulisi kyetä tekemään, on vahvistaa ekologisten näkökohtien painoa ilmiöiden ja tapahtumien arvioinnin perustana niin, että varautuminen luonnon tulevaisuudessa tuottamiin yllätyksiin näyttäytyisi ehdottomana välttämättömytenä.

Kirjallisuus

- Braudel, Fernand 1995. *A History of Civilizations*. Penguin, London.
Caldwell, Lynton K. 1970. *Environment. A Challenge to Modern Society*. Natural History Press, Garden City, NJ.
Collingwood, R. G. 1945. *The Idea of Nature*. Clarendon Press, Oxford.
Connolly, William 1993. *The Terms of Political Discourse*. 3rd ed. Princeton University Press, Princeton, NJ.

Luonnon poliittisuus

- Cronon, William 1991. *Nature's Metropolis*. Chicago and the Great West. W. W. Norton, New York.
- Cronon, William (toim.) 1995. *Uncommon Ground*. Toward Reinventing Nature. W. W. Norton, New York.
- Dyke, Chuck 1997. The Heuristics of Ecological Interactions. *Advances in Human Ecology* 6: 49-74.
- Glacken, Clarence 1967. *Traces on the Rhodian Shore*. Nature and Culture in Western Thought from Ancient Times to the End of the Eighteenth Century. University of California Press, Berkeley.
- Grene, Marjorie 1995. *A Philosophical Testament*. Open Court, Chicago, Ill.
- Haila, Yrjö 2000. Beyond the Nature–Culture Dualism. *Biology & Philosophy* 15: 155-175.
- Haila, Yrjö 2001. »Ympäristöherätys». Teoksessa Haila, Yrjö & Jokinen, Pekka (toim.) *Ympäristöpolitiikka*. Mikä ympäristö, kenen politiikka. Vastapaino, Tampere, 21-46.
- Haila, Yrjö & Jokinen, Pekka 2001. Tulkintoja ympäristöpolitiikasta. Teoksessa Haila, Yrjö & Jokinen, Pekka (toim.) *Ympäristöpolitiikka*. Mikä ympäristö, kenen politiikka. Vastapaino, Tampere, 273-289.
- Haila, Yrjö & Levins, Richard 1992. *Ekologian ulottuvuudet*. Vastapaino, Tampere.
- Hajer, Maarten A. 1995. *The Politics of Environmental Discourse: Ecological Modernisation and the Policy Process*. Oxford University Press, Oxford.
- Jamison, Andrew 2001. *The Making of Green Knowledge*. Environmental Politics and Cultural Transformation. Cambridge University Press, Cambridge.
- Jokinen, Pekka 2001. Ympäristöhallinto poliittisena toimijana. Teoksessa Haila, Yrjö & Jokinen, Pekka (toim.) *Ympäristöpolitiikka*. Mikä ympäristö, kenen politiikka. Vastapaino, Tampere, 78-88..
- Laine, Markus & Jokinen, Pekka 2001. *Politiikan ulottuvuudet*. Teoksessa Haila, Yrjö & Jokinen, Pekka (toim.) *Ympäristöpolitiikka*. Mikä ympäristö, kenen politiikka. Vastapaino, Tampere, 47-64.
- Laine, Markus & Peltonen, Lasse 2003. *Ympäristökysymys ja aseveliaksi*. Ympäristöongelmien politisoituminen Tampereella. Acta Universitatis Tamperensis.
- Latour, Bruno 1993. *We Have Never Been Modern*. Harvard University Press, Cambridge, Ma.
- Lovejoy, Arthur O. 1948. *Essays in the History of Ideas*. Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Mandelbaum, Maurice 1971. *History, Man & Reason*. A Study in Nineteenth-Century Thought. Johns Hopkins University Press, Baltimore.

Yrjö Haila & Ville Lähde

- Meek, Ronald, L. 1976. *Social Science and the Ignoble Savage*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Niemelä, Jari 1996. Lääninlampureista maaseutukeskuksiin. Maaseutukeskusten ja niiden edeltäjien maatalousneuvonta 1700-luvulta 1990-luvulle. Maaseutukeskusten Liitto ja Suomen Historiallinen Seura, Tampere.
- Noro, Arto 2000. Aikalaisdiagnoosi sosiologisen teorian kolmantena lajityyppinä. *Sociologia* 37: 321-329.
- Passmore, John 1980. *Man's Responsibility for Nature. Ecological Problems and Western Traditions*. Duckworth, London.
- Peltonen, Lasse 2001. Kollektiivinen toiminta ympäristöpolitiikassa. Teoksessa Haila, Yrjö & Jokinen, Pekka (toim.) *Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka*. Vastapaino, Tampere, 148-164.
- Plumwood, Val 1993. *Feminism and the Mastery of Nature*. Routledge, London.
- Polanyi, Michael 1958. *Personal Knowledge. Towards a Post-Critical Philosophy*. Chicago University Press, Chicago.
- Saikka, Mikko 2001. *The Evolution of a Place. Patterns of Environmental Change in the Yazoo-Mississippi Delta from the Ice Age to the New Deal*. Renvall instituutti, Helsinki.
- Thévenot, Laurent 2002. Which Road to Follow? The Moral Complexity of an »Equipped« Humanity. Teoksessa Law, John & Mol, Annemarie (toim.), *Complexities. Social Studies of Knowledge Practices*. Duke University Press, Durham, 53-87.
- Thomas, Keith 1983. *Man and the Natural World. Changing Attitudes in England 1500-1800*. Penguin, London.
- Viikari, Matti 1995. *Historiallinen ajattelu, edistys ja yhteiskunta*. Tutkijaliitto, Helsinki.
- von Wright, Georg Henrik 1989. Edistyksen myytti. Puheenvuoro keskusteluun modernista. *Tiede & edistys* 14: 6-26.
- Väliverronen, Esa 1996. *Ympäristöuhkan anatomia. Tiede, mediat ja metsän sairaskertomus*. Vastapaino, Tampere.
- Weale, Albert 1992. *The New Politics of Pollution*. Manchester University Press, Manchester.
- Worster, Donald (toim.) 1988. *The Ends of the Earth. Perspectives on Modern Environmental History*. Cambridge University Press, Cambridge.